

САНАЛДАР, БИЛДИРИШКИННЕР КИРИП ТУРДА

Садгым ажилы — озагай. Ол бугу чоңуңу контролондо турар бир чутула адыр. Оң ажилына хамаарыштыр амылчы чоннарды кирген саналдары, билдирешкиннери бугу талаалы сайгарып көрүп, чамдык хомудаларың тыткып келир чыдааларың анализдеп, чоңуңу хемчеглерин алыр харымсалгалык керек.

Ол бистин Кымылдың үлөттүр бараанар садымын далайча тургустунганмы? Бо чутула амылдың эгелээрде көп турар бугу чагаалары, билдирешкиннери үчтү болгаш контролга тургустан. Оң кадр кидизинин начальниги харымлаар мылдыр тусай дуукалда бадылаан. Бо талаалы биле керек эмгелгил РСФСР-нин Садгым министрствозуну дуукаалыга дүштүр чорудуп, амылдың турар организацыйаның түп бургун кичээлгелде тургустан.

Амылчы чоннарды кирген саналдары, билдирешкиннери бисте квартал садымына анализдеп. Бо чорук садгым бугурулгелеринин ийкели, азы тустуусу салбырларын амылдың кыдыгы айтырларже кичээлгел салга экил, партбюроңу, доктаамал амылдар бугурулгел хуралдарыга кыдыгы айтырларын тургустан чоңурул дээрзин тодаралды адыр арганы берип турар.

Бо амылчы чоңадыкчы өзү-биле идеейкедиринге унут идгини СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш июль (1983 ч.) Пленумнарының шийтирлерин, аңаа

СЭКП ТК-ның Чиктинге секретары эш Ю. В. Андроповтун чуталары берип турар. Ол чутула документи-лерини садгымны бугу кол-лективтеринге чуталашкан, партияның негелдеринге дүштүр бугу амылды сай-ыраңгайжыдар талаалы-биле хей санал-оналдар аңаа болулаан. Чикээ, бо чыл-дың эгелээрде коллективтиң бугурулгел хуралына садгым бугурулгелеринин удуруткучуларын хамааттыларын хууда хулээп алырмын дугайнда айтыртып чуталаш-кып, хулээп алышмын амыл шатыгын үзүндө эвес, а суббота хүнеринде чорударын чурумчуткан. Үлөттүр бараанар садымы-ның удуруткучу болгаш оң оралкычылар хамаат-тыны хулээп алырмын ма-гизинерге шуут баргаш чорудуп турар.

Садгымда партбюро амылчы чоннарды саналдары, билдирешкиннери, хому-дальдары-биле амыл дугайында айтыртып чуталаш-кып, хулээп алырмын берген. Ылангыч садгым амыл-чыларның хомудаларын, са-налдарын ой-шаанда сайгар-бас, ол амылды өзү барым-далаап көр чоруктары иле-реткен.

Коллективте партия орга-низациясы, кадрлар кидиз-ини күш-ажылыч, коллектив-терини амыл-чорудалыгы-ның амыл түнелдеринге шийтир чептерин дүргө чылдырычыч күчүниң ки-нини мөөнөп, шийтирлээ

чогуу айтырларже, бугу участкарга сагылга-чурум-ну быгылаарың кичээлгел утгалдырып келген. Бо чылдың эртен үш нвар-талдарында ийи чүс сөөн амыл саналдар, билдиреш-киннере биске кирген, чүс амыл хамааттыларын хууда хулээп алган. Ол чагалар, билдирешкиннере садгым-ны күш-ажылыч коллектив-теринин, бригадаларын, тус-тус амылчыларын анык-да, багыт-даа амылчы, са-дым амылчыларын оларын-кычар хандырып турарын көргүсөң. Чутула херекле-дин ховар бараанарын са-дарын дилеон билдиреш-киннере савы элөөн хей бо-ган. Көп турар дилегерин чамдык болуру чогуу-ру-биле шийтирлеткен.

Амылчы чоннар боттарының дилегеринге хамаарыштыр эки ха-рымны алырмын, садгымга айтырларын чотуру-биле сайгарып көрүп ийкели, азы оларын дүрүм өзүгүл эр-гелери савал чотула хан-дырың күзеп турарлар. Ыччалык-даа садгымны чам-дык амылчыларын чамдык кичээлгел чок, сагыш чо-ванчык эвес чорук хомудал-дарын катал мөдүрдүрүр таарылгалар база бар.

Чикээ, секретарь берген садгымны С. Х. Акаевага амылчы эмчигин бижик-тин өзүгүл төлөп бээрин бугу-галтер Н. Т. Головина са-даткан. Ычангаң ука садгым садгымны удуруткучу-ларыга катал айтыр тургу-зар ужурга таарышкан. Аң-

ша төлөвирин, узамдыкты-рып чыгып, ой-шаанда хемчег албааны дээр бугу-галтер, Н. Т. Головинага хемчег хулээткен.

Садгымдарың донгун чоруга хамаарыштыр ас-биле болгаш бижикел-биле кирген билдирешкиннери болгаш хомудалдарын адми-нистративтиң комиссиясы көрүп, бугурулгеларга ший-кең хемчегин оңаш турар. Чикээ, кладовка амылчы-чызы В. В. Белоборова-ның донгун чорук проффес-сел комитетинге сайгарып, беседалашкан соонда ол са-дым амылчы П. И. Патрушев-ке бугурулгел минир ужурга таарышкан. Совет садгымны чурумун хажытканы, донгун чорук дээр №13 магазинде садгымны Л. А. Бельковага, «Салы» универмагада Н. А. Стародубовга, №10 мага-зинде И. Д. Дулушке сагынд-дыр, доңгулдар хулээ-дип, шийал акчаларын ку-заан.

Хандырылганың культу-ралык амыл болгаш хомудал кирер чорукту кымыр со-рулга-биле «Детский мир», «Аялга» магазинерге, «Са-лы» универмага садгымны удуруткучулар болгаш спе-циалистер-биле садгым амыл-чыларын ужуражылаарын эрттирген. Садгымны органи-застаарың болгаш бараан-ар ассортментиниң тала-алы-биле чуталар аңаа бол-гулаан.

Ычангаң амылчы чо-нарды саналдары, билди-решкиннери, хомудалдары-биле амыл бистин үлөттүр бараанар садымында чутула

черин элөөн. Коллективтер-де организастан социалист-тик чарыштары түнээрде, садгым бугурулгелериниң амыл-агы чорудулазын үнелеп көөрдө, амылчы чо-нарның талаалың хому-далдарың кайы хире барын, чагалар болгаш саналдар-биле амылды барымдалап көрүп турар.

Садгымда үлөтүчү контро-ль-дүң кол болуу (даргазы коммунист М. Д. Маады) амылчы чоннарды чагаал-ды-биле амылды болгаш са-дым бугурулгелериниң уду-руткучуларын хамааттыларын хулээп ап турарын контроль-дап, элөөн амылды чоруткан.

Амылчы чоннарды са-налдары, билдирешкинне-ри, хомудалдары-биле амыл-ды улам ыңай экинжер со-рулга-биле Кымылдың үлө-ттүр бараанар садымында тускый хемчеглерин амыл-дып кылган болгаш хулээ-дип алган, оңу боттарды-рың узамчалашып бис.

Амылчы чоннарды ча-гаалары, билдирешкиннери-биле амылды улам ыңай эки-жер дугайында партияның болгаш чазактын айтыш-мыннарны күчүстүшкан, са-дымда партия, проффевел-организациялары ол амыл-ды арга-методун моон-даа сонгар сайыраңгайжыдар соругтары салган. Бо чуту-ла амылды улам экинжер амылдырал бистен не-геп турар.

Г. ШКИНА,

Кымылдың үлөттүр ба-раанар садымында партия организацыйаның секретары.

КОМИ АССР. Ол адмра эң улуг дээр «Воргашор» шахтазының коллектив «Воркутаголь» каттыжышкы-нынды бир дугарында беш чылдың үш чылдарының планын күчүспөдүн. Чер кырынча 15 миллион тонна хөмүр-дашты казып үндүргөн болгаш оң бугу-чартык миллион тонназы пландаан амыл.

«Воргашор» шахтаның коллектив «Ажыл шатын шы-гымы санан, ажылдар» — дээр кыйтыртың ада-биле амылдан турар. Ажылды өртөм өзү-биле организастан-ны, күш-ажылың быжыг сагылга-чуруму, ажылчынарың ханы профессионал билин, эки организастан социалист-тик чарыш хөмүр-даш казар алды шахталарга чыл са-нында-ла 500 болгаш оң-даа хөй муң тоннамы казар арганы берип турар. Поляр мындың Воркутазының дагыжыларын бо хүнерде казып үндүрүп турар хөмүр-дашчы бешки тонназы-ла — Воргашорун бооп турар. Шахтаның хөмүр-даш ууртайларында хонук санымда-ла аар дензиг дөрт дөмүр-орук оставы хемчээлдиң — 15 муң тонна амыл констант хөмүр-дашты казып үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Воргашор» шахта.

С. ГУВСКИННИНГ ФОТОУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

МАЛГА МАНАГ ХЕРЕК

Доржуканың адамеи — малчынар. Он хар чедерчеге тургашла, ол адамеиниң дуузын көргөсө берген. Уруг-лары хей-даа болза, адаме Доржуканың хөлчөк ынак чоран.

— Ачаам дег малчың ог-лум — дээр, Сырбыккай ирей болганчок-ла огун эргелдеп орарын дыңнаан мен. Оңд, бичи-даа болза, адамеиниң сеткил-сагымын өөртүр дээр, кылмык дег амыл-агыга шаа-биле дуулаажыр чаңыл-дыг. Доржукан он беш харыг турда, адамеи Танды район-нун «Тиледе» совхозуна көз, нитиниң малын малдай берген. Монгуштарын оглу Доржукан өзүп, эр бооп, эер дөргөндөн туттуна берген. Чылдар улаар эвес, ол өг-бүлөдиг апарган. Ам ол дөрт оол, үш кыстың адазы.

1970 чылдарың эгелинде, анык оолдун кузелин барым-далаап, совхозтун дирекциязы төрүр анык иектерин ка-дарымын алаа хулээдип берген. Ажыл чамыңгыр-ла болган. Ылангыч чамың изил үзүндө тобыларды шаа-м-какташ туруп бээр, олар-ның биле сымартажыр дээр каш-даа адын тургузу му-ган. «Хулээтгени күштүг». Хамык тараа чидиртип, бастырып адыр эвес дээр, ол аят кырыга хүнээр. Оң бээр ам тос чыл шуужуп эрт-кен.

Кыш боорга, төп фермага кыштар, чай дужуп көзгө, Чедер хөлдү Хөл-Бажи чай-латка чайлар. Кадарган ма-лын оңачменде, эки семити азырааш, төрүр иек кадар-чылыңа хулээдип турган. Кыштын соонда доң силос ажыдып, саван, ситен, көк сула дажылап, 160 хире иек эдөөн аштары берге. Ам сөөлү чылдарда чамдык амылдар механизастагы-ны-биле амыл чингэн.

Ажыл-агымыңа шымак дээр Доржукан Монгушту совхоз өртөктик бараанар болгаш акша-биле хей улаа шаянап, мастаан. Чоогта чаа ону Тыва АССР-ниң Дээр Советиниң Президиумунуң Хундул бижик-биле шаң-наан. Чангыс чер чур-туумунуң шаянатканы бижикти улуз соңуруга-биле көрүп өрдүм.

— Семити азырааш, тө-рүр иек кадарчылыңа бер-ген, оң база-ла кадыражы-тар амырды мен деп, ол чу-гаалар өрдү. Оң биче бооп чоруп уламчылды — Эки се-мити азырап каан мал кыш-ты база эки ажал, төрөөн тө-лү кадыгшыраак боор. «Малга манаг херек» дигир-де болгай, бо кадарчылаа чылдарыңа оларын чидир-бес дээр шуут-ла тула ка-лар — семити келдим.

— Ам фермада хевээр си-лер бе?

— Төрүр иек кадарың эгелдиг. Таварышкан элчег-де өзүлгүл дунхун дийей карап салбас амыл ол чүе-дир — дээр, дериде берген арнынң дерин чоттунму-шан, ол хулээдүрүп кагды.

Совет Эвилелиниң соста-визы Тываның эки тура-биле каттышканында бээр 40 чыл оң төлөттип уткуур дээр, Доржукан Сырбыккай хей-агыт амылдан, төрөөн со-вхозунуң экономиказын бы-жыглаштыраан, республиканың Ашчым программанын бот-тандырымыга бодунуң эвээс-биче улузгузун кирип, ак сеткилди, үлөгерди амыл-дап, чурттап чорур.

З. ТЕЖИТ.

ДУЗАЛАКЧЫДАН...

Эремаа Дажы-Нава эртен чылын «Ак-Тургу» совхозтун журналың мал-чыны, район Советиниң депутат, коммунист Петр Кудериниң дузалак-чы кадарчыны амыл-дап, амылга кызымак дүртүн, шийал-мактага четкен.

Ол малчынарың зоо-ветеринардык өөредиле-зине олжуп, мергежи-лиге дузалак сеткүл-дерин чагылдып алган номчуп турар. Оң амыл-ичи, хей-нитини төлөткү байдалын өөр-ең көргөш, СЭКП кежи-гүнүмүң кандидаттыга хулээп алган.

Бо чалын амыл ишчи хураганнар кадар берген. Нитиниң малын кыштан менди амырар чоруга салып, мал бакын 96 ху-дак кудулаалын камга-лаарын, хойда-на 2 кг дүктү алырмын хулээп амылдан турар. Ол со-циалист чарышка Биче-оол Монгушту кылгырган.

Малчының амыг үеде кыштан орамы хүр-менди. Кыштангың нитини сет-кезин өг-бүлө боттары кы-лып алган. Мал чеди чидирттинген. Сутну хой бригадир Маадыр-оол Данзын чедирип турар.

Я. БУРБУ. Улу-Хем район.

САГЫЛГА-ЧУРУМУНУ БЫЖЫЛААНЫНДАН

Кымылдың эңт комби-нады бо чымын ай, квар-тал планнарын доктаамал амыр күчүспөдүн, мурак-чы коллективтерин са-нында чоруп турар. Күш-ажылың организастаның экижиткенниң, чехтер, бригадалар ортузунга со-циалист чарышты дээр-тик бодурулганың, са-гылга-чуруму быжык-лааның ачымында ол чедип алдынып турар. Чедипшине боттарының эвээш эвес үлүн бугу-рулгениң хоочунары, муракчылар кирип, амылдары үлөгөрүн көр-гүзүп турар. Ындылар-ның бирээз Анна Илья-на Лускина. Ол колба-сы кылдыр чехте пресекте-чи. Ында ол барык чээр-би беш чыл амылдап, ай-хуи үлүн доктаамал 120 амыл хуу күчүспөдүн кел-ген. Ол чехте база бир үлөгөрди кижилерин би-рээз — Владимир Нико-лсевич Немлюбин. Даңгак херезине хууда харымсал-галын жедерге билер амылчы амылчыга ха-маарыштыр чеме черле дыңал көрбөс. Ол кол-баса мынтакчымы.

Партияның област конференциясының делегаты

ДААЛГА

Михаил Бараан партком секретарының келдиргенин дыңнаш, далаш биле кон-траже чорупкан. Кабинетке кирип келгирге, дарга чаас-наан орган, оң биле амыр-менди солуккаш, сандайга омуруп алган.

— Силерин херектезэн улус бис, чедип келгендер эки болду. Чоогта чаа пар-тия хуралыңа ийи малды өстүрүшкө хамаарыштыр чутула айтыртып чуталаш-кып, хулээп алырмын дугайында билдирешкиннере иле-реткен.

Чутула чутуң дугайында болурун Бараан баш бурун-гаар билдир каан. Ажыл-и-чи, ак сеткилдиң, нитиниң херээ дээр доктаамал са-гыш салып чоруп, берге-лерге торулбас коммуни-стерин, комсомолчуларын, амылчынарың шийлип ал-гаш, ийи малдадып чоруда-нып партия хуралы ший-тирлээ. Оңу күчүспөдүн то-дотайгы хемчеглерин пар-тком ап эгелээни ол.

— Соңхотуң, дирекция-ам-биле дугурушкан, силер-ни ийи фермазыңа брига-диринге амылдарың су-мелешкен бис. Чүү деп бо-дот тур силер, Михаил Чиг-итович? — деп, секретарь айттырган.

Бо амыр эвес амыл дээр-ин ол билдир, хоржок мен деп чуталаары коммунист кижиге эчөк болган. Ын-чалык-даа чээрби хире чыл чолаачыл келген-биле ийи малдаары узамдык-канынга сымдагалааш, элөөн тайлыбырын ол кылган. Оң-биле дарганы бугу-ре-дип шыдаваан.

— Силерде аңаа амыл-дап болурун бугу шынар-лары бар. Коммунист кижиге кайды-даа партияң даалга бээрге, ылап-ла күчүспөдүп хулээлгелгел, дузалажыр бис — деп, секретарь шыңгымы чуталаан.

Михаил Чигитович даал-гала оңталып шыдаваан, совхозтун ийи фермазынга бригадирей берген.

Сөөлү чылдарда совхоз-тун ийилери чидип, өлүп, эвээш айналарын ап тура-рында оларын баш саны кымырып турар, ол чепте-терин чейтайлап, ийилерин өстүрүр соругтаны брига-дирини, ийилериниң муру-ниң партия организацыйы салган.

Хулээтгени күштүг. Ийи өстүрүшкө хемчеглерин совхоз дирекциязы, парт-ком-биле кады бригадир ап эгелээни. Бирги ээлчегде, аңаа амылдар кижилерин шийлип алырчың кичээл-ин салган. Коммунистерин, комсомолчуларын, бо адыр-же чорудар хемчеглерин ал-ган. М. Ч. Бараан улуз уруу комсомолчу Марина он-классты доозарга, ону база ийи кадары-биле чорут-кан, ол ам бир чыл ажыг эки амылдан турар.

Кымынчаа амылдарын-га, чурттаарыга таарымча-лыг байдалды тургузар бо-ла, даандырган амыл-херек-тинге амыр чутула. Шы-нап-ла план күчүспөдүн — чүгүл белекелчелдерин шу-дурга амылдан хамаар-жыр болгай. Ычангаң, оларын амылдарыңа бугу-гүл таарымчалыг байдал-дарын тургузар херек. Бирги ээлчегде оларын план-нары ай, «картал амыл-би-ле бадылап, доктаамал а-малдарың дөңгө хемчээр херекселдер биле, биркалар, савалар, кеш дуузар бугу-мөдүр-биле, стандарттар, преискуртылар транспорт-биле доктаамал хандырын чедип алып ужурул.

Белекел кентораларың директорлары боттарының хамаарышкан амылдары-на «Белекелчи» деп шыңгылаңы тыпсыр, олар-ны чурттакчылар черлерге тустуу быжылаар хулээл-гелгел. Ук белекелчи ол суурларга баргаш, алгы-кеш садгым ай чорукунуң кедээ Советтерге дыңгыттышаан, оруун демделгелди. Чер Чер Советтери белекелчинин соругтаны күчүспөдүн боттут дузаны чедирп хулээлгелгел.

Эрэн, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Барым-Хемчик ра-йондарда белекел кенто-ралар болгаш күрүнө ин-спекторлары дем чок амыл-дап турар. Белекел кенто-раларың директорлары белекелчилерин амыл-ды кичээлгел салбас, оларга практиктик дуза көргүсөп, белекел амылчыны чоруп турарың дугайында ин-формация албас чоруктар бары чамат эвес. Оң ула-мында социалист чарыш-даа бо адырда организа-таттымай, тилекчилерин шаңааңаң, мактааңаң, ма-териалдык болгаш мораль-дыг ийи берилишин көр-

ти эки күчүспөдү деп брига-дир санап турар. Оңу ба-рымдаалааш, чылдың дөрт ээлчегде тайга нешип, үр-гүлү олар солук, көжүп чоруп ийилерин майтын-нар-биле хандырган. Чутула херекселдин ашч-чол бол-гаш үлөттүр бараанары-биле үзүктөл чок хандырын чедип алган. Чер аразы-ырак, хей тайга-сынарны амыр, хемчегин кешер-даа болза, үзүлгөп ону ийи-лерге чүдүрүп чедирер.

Ийилер радиопремьни-терди, оон дамындылар амы-дыралдан чыдып кабарстар, Союзнаары, мунаадырлар, чагаа, бижиктерин почтачы Кол Агына айткан хуу-сазында чедирип турар.

М. Ч. Бараан — фермада агитатор. Контарың незит чораш, СЭКП-ның болгаш Совет чазактын иштин ба-за дагышмы политиказын, демедейде, чутула болуш-лап турарыңа кыштан куннарың, районун, сов-хозтун амыл ишчилерин соругталарын тайлырлап бээр. Ол чүгүл чедипшине-терин дөңгөп эвес, чет-пестерин чандыр көрбөс. Ылангыч амылчың эа-хары-салга чок, күш-ажылың сагылга-чурумун үрөөр кижилерин илердир, олардан негелдени шыңгыт тургу-зар. Оң-биле чегелештир-

четпестерин эдип алырмың орунтарың, аргаларың ш-гө-өрү-биле сүмелечир чаң-чылдыг.

Шак мындыг сагыш чо-ваашкының ачымында он бирги беш чылдың үшүк чымында ийи фермазы ба-гай эвес көргүзүлгү бол-ган. Төрүр чүс баш мын-дыга оңаштыр 86 айнамын доруктуруп алган, ол план-ны оңааладан ашкан. Ийи-жилерин аразында малдык баш санын, чаш төлүн мен-ди камгалат алырмын та-лазы-биле күш-ажылыч мар-тында чоруп турар. Оң тилекчилерин Лопсан Базыр биле Купмаш Чигит бол-ган. Олар төрүр чүс баш мындыдан-на ортума-биле 90 айнамы менди доруктур-ган.

Амыг үеде фермаңың мал-чынары үш муң хире баш ийини кыштан хур ажыра-дыш оларын шын таа-лаштырып, шудурга амыл-дап турарыңа кыштан куннарың, районун, сов-хозтун амыл ишчилерин соругталарын тайлырлап бээр. Ол чүгүл чедипшине-терин дөңгөп эвес, чет-пестерин чандыр көрбөс. Ылангыч амылчың эа-хары-салга чок, күш-ажылың сагылга-чурумун үрөөр кижилерин илердир, олардан негелдени шыңгыт тургу-зар. Оң-биле чегелештир-

гүспейн турар. Эртен чылын өлү ху-раан мыйысты бола мал-дың 60 хуузуңуң, чылгы-ның — 33 хуузуңуң, хой, эшкүңүң — 71 хуузуңуң кежини совхозтар союп ал-ган. А отчүтүчүтү кошкак тургусканында амыл-агы-лардан келген сан-түндөн алгаш көөргө, соккан 3280 баш малдың нежит сойдун-маан болуп турар.

Мындыг жамдышкыны-кыл чылдагыны чүдөн бо-луп турарың дээрге, сов-хозтар мал согар черин төп-чүдүп албаанында, алгы-кеш шыжырап, ону илээр херер, дуузар тускый черлерин тургустанында, алгы-кешти күрүткөсө ду-жаар талазы-биле эа-хары-салгалыг кижилерин томул-лаваанында болуп турар. Оң уламында мал-матан-ны душкан чегре соккаш, кештерин ол-ла черинге ок-тагылалар таарылгалар бар.

Оң-биле чегелештир ал-гы-кешти найм хамаан чок улуска садар, базаарлар фактылар бар. Эртен чы-лын совхозтар иштин ке-регелде 557 нежити амыл-дан, амылчынарга болгаш албан хаагчыларга барык 14 муң нежити саткан. Чидир-ген болгаш чорылган база урелген оондаганында 6500 нежити амылгатын-маан.

Белекел кенторалары-биле керезини совхозтар чыл-санында чарып турар. Амыл-агыларын ээтке херектез-болгаш халадыр чон аары-лардан өлгөн малдарын кештерини шуут дуузар деп ол керекте айткан. Ол хире-де амылчың айттыңаң хулээлгелерин күчүспөдүн баар чоруктар бар Оң түн-елинде эртен чылын

нежити, таныштыргаш, ийи малды өстүрүп хемчеглер алдынып турга-даа, ший-тирлээр журулуп чутула ай-тырларын барып чуталаан.

— Ийини Токута өстүр-риниң бугу аргалары бол-гаш курлавырлары бар. Оң чедипшинең шийтирлээр-де бирги ээлчегде кадары-ларын амылдарыңа, чурттаарыңа таарымчалыг байдалды тургузары эрге-жок чутула — деп, М. Ч. Бараан саналыңа деме-делеш, чүмү кымырын тодар-гай чуталаан. Ылангыч ийилерин ашч-чол бол-гаш үлөттүр бараанары-биле хандырышкан экинжерин чутула. Бо айтыртып шийтирлээринге орук биче эвес ролдуг, ону кыдырып-че, танкетка садып алырмын-че совхозтун удуруткучу-ларын кичээлгел утгал-дырган. Малчынарга, олар-ның урултары аары берген таарылгаларда амчи-биле харылажыры берге, ону ба-рымдаалааш, радиостанция-зын тургузары негеттинип келген. Ийи бригадалың төлү азы базаарын тудары чутула.

Ийи малды өстүрүшкө хамаарыштыр өске-даа ай-тырларга ол доктаа, бо-дунуң болгаш эш-өөрүңүң боттарын илереткен. Ми-хаил Чигитовичниң сана-дын болгаш умурашкан чу-газын дыңал ора, партия-жи даалганы негелдеп дүштүр күчүспөдүн дээр ка-йы хире сагышты салып,

Ажыл-агымыңа шымак дээр Доржукан Монгушту совхоз өртөктик бараанар болгаш акша-биле хей улаа шаянап, мастаан. Чоогта чаа ону Тыва АССР-ниң Дээр Советиниң Президиумунуң Хундул бижик-биле шаң-наан. Чангыс чер чур-туумунуң шаянатканы бижикти улуз соңуруга-биле көрүп өрдүм.

Т. ХЕРТЕК. Току район.

АЛТЫ-КЕШ: ШЫНАР БОЛГАН САНЫ

АЯН-ЧОРОКТУҢ ТҮҢНЭЛДЕРИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДЫҢНАДЫҢ

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕИРУТ. (СЭТА). Тайбын чурттарындагы хамаарыштыр араал эжелекчилер алүрүкү үлгүлөргө улам-на өскүдү турзажон, агрессорлук шериленге удуз согуш-кунарны Ливаннын патриот-тары үргүчүлүп турар. Эрткен каш хонуктарда олар Сайда болгаш Аль-Гандур хоорайларга чедикширинг залалашканын үш уаа чурткан. Израиль интервен-тирнн штабтарынын бирээ-зинге болгаш механизат-танган шери тандымдарын чедикширинг кылган. Ол дилим залалашканын түнелдинде элээр хей израиль солдаттар база офицерлер алүрүктен болгаш байлат-кан.

Ливан улуска удуз, оң кү-рүнөкнн бүрүн эргезинге болгаш хамаарышлас чорууга удуз сүтүзүн кылган дээр Американы Каттишкан Штаттары болгаш Израиль шириттерин дээр ислам ча-рууларын даргазы М. М. Шамс эл-Дин шыгым буу-раады турар. Ливаннын ча-руу, оң дөвөскөргө сат-тыкчы «курдуерлер» тур-гузары Чоокун Чөн чүккө агресси планнарын боттан-

АМЕРИК РАКЕТАЛАРГА УДУР

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Ортумак ырашылдык адрол-лаан болгаш АКШ-тың база НАТО-нуң милитарисчи по-литиказын чидон-биле шү-гүмтүлээр. Ол политика де-легейге дүшкүрүлүг чорукту болдурган. АКШ-тың согуз-газы — адролук чепсек та-лазы-биле артык күштүг бо-лур. Совет Эвилелинче айышканын кылгыр болуп турар-дыр деп, чөн үзедик социалистер партиясының төлөөлөрүн медеттээр.

НАТО-нун «ийн утталыг» шириттери делегей байдалы-ны багыраанын кол чылда-гааны болгаш деп, чөн үзедик радикалдык партия-дан депутат Е. Вильграв-Нильсен медеттээр.

ДЖ. БОЛЛУҢ ЧУУЛУ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вашингтонун болгаш Тель-Авивтин араалык «страте-тиг» нады аялдакылганы калбарты дугайында дуту-жугааы АКШ болгаш Изра-иль чонота чаа чедип ал-ган. Израильдин премьер-министр Шамирин Вашингтонга барып чоран үе-зинде ат салдыган ол ду-гуружугааы АКШ-тың кү-рүне секретарынын оралак-чымы турган суратлыг дило-мат Дж. Болл «Ю. эс. ай-тудей» солуга парлан чү-лүгө шыгым шүгүмчүлээр. Вашингтонун амы админи-страциянын Чоокун Чөн чү-түгө политиказы Каттиш-кан Штаттарына национал эрге-ажыктарына чөрү-нөк болуп турар дээр.

КИЖИ БОЛГАШ

БОЙДУС

ЛОНДОН. Кударычы-биле сургаалы Лондон «ду-дүскөз»-биле чегерелештир (ду-дүскөз — тунан, доогуз) болгаш бугураалыг чөрү-нөк эске-даа бугураалыг арты-чылары колукчан аттар, кыл-дыг агаар тыныш орталы-ны азыраалык чылдагы-ны бооп болур) Бесчүгү Ве-ликобританияны бир онза-лыр чүвез — «ислоталыг чаакинар». Бойдус камга-лыктын чөвүлелинч бо чыл-дык майла-ла белеткетти-ген болза-да, бөгүнге чедир парлаттыкчан алеткелдинде алереп турары болза, күгүр болгаш эске-даа хоралыг бугураалык ажимыкчылар элти сиңиккен «ислоталыг чаакинар» деп «сураткан» чаакинар Британ ортук-тарының бүтү дөвөскөргө доктаамал дүгүн турар. Бо-таалы-биле тусай кызым «рекордуз» Тейлорлар дээр шотланд хоорай тургускан дээрин «Таймс» солун де-мелтеп турар. Хоранын ижи-ти күжү мыаа туртта ортумак дөвөскөргө барык-ла үш катп бектик болуп турар.

ВЕНАГА УЖУРАЖЫШКЫН

ВЕНА. (СЭТА). Делегейин 20 хире чурттарының төлө-лөкчилери Австрияны най-сылалык чанында Дорбах ордузунга марксизмчилеринг болгаш христианларын чы-чык болган ужуражышкы-ныга чымчаланар. Ортумак ырашылдык америк чаа ра-кеталарын Барын Европанын чурттарына тургузуу эгелээ-ни-биле холбаштыр тайбын дээр демондич чидик айт-тырлар ужуражышкынын киржикчилери чугаалажы-кырген. СССР-нин, Венгрия-нын, Герман Демократтыг

Республиканын, Польшанын, Чехословакиянын, Австрия-нын, Англиянын, Ватиканын, Италиянын, АКШ-тың, Герма-нияны Федеративтиг Респу-бликазынын «болгаш эске-даа чурттарының төлөөлөкчи-лери ужуражышкыныга ки-ришкен. Оларын поли-тиктиг үзөл-болзалары ан-гы-аңгы, аялдажак делегей-де аныг байдал келерге айыылдык болгаш, адролук халаптык болдурбас талаа-ны дүрген болгаш дээрнөк хемчеглерин алыр эргежөк чугула дээрин олар бир ай-демдеген турар.

УДУРЛАНЫШКЫН БИЖИИ

ОТТАВА. (СЭТА). Америк чалгынынг раккеталары Ка-надаанын дөвөскөргө шенээр-те удурулаанышкынын би-жиги чурттуң парламентазы-де оппозициялыг партиялар-ның төлөөлөрлеринге дамчы-лып берген. Ындыг шенел-дерин чорурал дугайында шириттерин күш чок болдур-ганы Канададан чазан кы-йрган бижиктин азаадыз 6.600 ажим кижит салган.

Чалгынынг америк раке-талары Канададан дөвөскө-ргө шенээртен ойталаары адролук боо-чепсекти эндере бугурауу соксалдык чугу-ла базым болуп, адролук халаптык кыжанышкынын чылдагында илгини бээр дээрин Тайбын болгаш хо-с-талга дээр делегей херзөжө-неринин лигазынч Оттавада салбырынч даргазы Дебора Паулэл медеттээр.

1979 чылда Галлоуэиниң 72 хелдерин болгаш 40 хеме-ринг специалистер шинчилээр. «Ислоталыг» чаакинар-биле хемчир болгаш хама-арышкыч калыптыг адролук кылдыр хирелен турарын кылдыр дорт холбашкын шинчилелдерин түнелдерин илгереткен. Дугураанын бай-дал, Шотландиядан айджа, Соңгу болгаш Топ Уэстте бола тургустунган, мыа хо-раныг чаакинар балыктарын дык хей хевирлеринч бугу-рун-биле чидеринг чидерген.

ВЕНА: Колдуунда-ла чонун-киж суу болуп турар Австри-нин үшүп чылар суугары хир-ленишкенин айымынча та-варыг чыган. Австри АПА агитациялыг дугураанын тура-ры болза, «исти» чөвө бугу-туртта бугураалык хоралыг артыкчылар холукчан су-гарының 60 хууун камга-даа аргылашкын чокка черже, суг хөвөскөргө тей турар.

Онаа дугураанын байдал австри наймысалаа тургус-туган. Тус черинч парламентазын айтп турары болза, хоорайда болгаш оң кылды-ларылда хей саныг фирма-ларын — болгаш бугураалыг артыкчылар — апарып тасер черлерин туруп турары хо-раныг бугураалык чер шин-тиги суугарыны дүргө син-тиги илгерин болдурп тур-ган. Оң уламкандан хоорай чурттаачыларын калыкшы-лынга дорт аймыл тургустууп келген.

ДОЛУ ДЕТКИШКИН

ВАРШАВА. (СЭТА). Со-вет Эвилелинч дашкыны политиказын, Ю. В. Андро-новтуң чоокта чагы Медел-елинде чугаалаан шириттерин болгаш хемчеглерин бүрүн долу деткиш турар-нын дугайын. Польшаның Каттишкан ажилынч партия-зынын, ТК-нын Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелинч Дарга-зы В. Ярузельский биле Чехословакияның Ком-мунист партиязынын ТК-зын Чингине секретары, Чехословак Социалист Республиканы президентин Г. Гусак олар медеттээр. ЧССР-ниң Польша Удуз Республикага албаның найырчалы алы-чоруун кылп чоран партия-чурте делегациязын Г. Гусак баштап чоран.

НАТО-нун реалысмыг бө-лүмдерин деткиштерген амы америк администрация Совет Эвилелин-биле, Варша-ва Керээзиниң киржикчилери күрүлелер-биле удура-ныштыр туржукчу, делегейге күштеринч канчаар тургустунганын эскертирче, шери талазы-биле тер-гидерге чорукту чедип алырчыне чүткүл салып турар деп, ЧССР-ден келген делегацияга аадыр болдурган үлгүлө алышыныга чүе чугаалаан турар. В. Ярузель-ский онзаал медеттээр. Америк администрацияның антикоммунист «крестинг походуну» чарыбас не-зээ болза, боо-чепсектерин эндере бугурауу күштөлдө-дирер, делегей эргезинге болгаш Хельсинкиге Чөвү-лөт хураалды Түнел алы-зынын негелдеринге чө-рүштүр социалист чур-тарга удуз АКШ-тың «эко-номиктиг санкцияларын» политиказы болуп турар. Мындай байдалда социали-ст дем каттыштырлар чурттарының чыгыс эвинин ужуз-дузасы улам өзүп кел чыдар деп, ПУР-нуң удуз-тукчуу медеттээр. Варша-ва Керээзиниң киржикчилери күрүлелерин күжү бол-гаш сырый каттыкшыкы-ны, Экономиктиг Дуза-лыкка Чөвүлелинч шүгүм-биле нады аялдакылганы, делегей аразында ажил чорудулаарын сырый дүүштүрери — бола бугу

америк ракеталары сайгара тургузуу чорукту сагыш амыр көрүп олуруп шыдабас. Ычанганш Совет Эвилелинч болгаш соци-алист дем каттыштырлар-зынын эске-даа чурттары-нын тайбын болгаш айыыл чок чоруун хандыра-ныч угулган хемчеглери эргежөк чугула болгаш до-лу чидеиледик.

Ычанганш, делегейде амыг дүшкүрүлүг чорун тура-даа, Барын чүткүл талазында болгаш көрүш-күн болгаш чаагай тура-со-рук илереп келир болза, делегей айтырылганын чуга-лажышкынар-биле шин-тирлээринч аргазы мурун-ку хевээр туруп турар дээр-зинге ханы бугураалыг бис деп, Г. Гусак чугаалаан. Социалист дем каттышты-рылажынын күжү болгаш сырый каттыкшыкыны, бистин нинти өнүгүүсү — СССР-биле быгыт эвилел, империализмниң айымдыг планнарына удуз, тайбын дээр бугу-делегей шинчиле-риниң хөжүдери — ол бугу чүткүл бистин болгаш мелир үениң салгакчылары тайбынын байдалында чурттап болур деп бугура-ды быгытлап турар

ШЫҢҒЫ БУРУУ ШАПКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Амери-каның Каттишкан Штаттары-ның эжелекчи болгаш дайы-мыр политиказын Мексика-нын дашкы херектер ми-нистри Фернандо Сепульве-да шыгым буруу шапкан. Мек-сиканың конгрессинг сенат-тыга чурттуң дашкы по-литиказын дугайында ол илгелет кылган болгаш Аме-риканың Каттишкан Штатта-рының эске камга-даа чы-дак-биле эске күрүлелерин илтиги херектеринге холга-раан кыргыр эргези чок деп медеттээр.

Мексиканы дашкы по-литиктиг кол принциптери-ни өскөргө чөгүп В. Се-пульведа баштаган. Чер ны-рынга тайбын быгытлаар дээр, боо-чепсекти эндере бугурауу соксалдык чугула базым болуп, адролук халаптык кыжанышкынын чылдагында илгини бээр дээрин Тайбын болгаш хо-с-талга дээр делегей херзөжө-неринин лигазынч Оттавада салбырынч даргазы Дебора Паулэл медеттээр.

ШЫҢҒЫ БУРУУ ШАПКАН

дүрени соксалдык дээр де-мек, улаустың бот-башка-рына эргези болгаш хо-с-тук хөжүдери хөжүдөр, эске күрүлелерин болгаш улаустың илтиги херекте-ринге холга-раан кыргыр — Мексиканы дашкы по-литиказын кол принцип-тери-де, Фернандо Сепуль-веда шыгым буруу шапкан, эске күрүлелер-биле чаагай ко-жа-хелбээ харылааларын на-барышчы, делегейинг калы аялдакылганын хөжүдө-рүчө чүткүл турар деп, ол онзаал медеттээр.

Топ Америкада болушкун-нары Мексиканың чазан моон солгаар-даа кичтөөгөй-лук хайгаарал апар дээр, министр чугаалаан. Делегей

АДР биле СССР-ниң аразына Найырал, чаагай кожа-хелбээ чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң 5 чылынга

«БИСТИҢ ЧУРТТАРЫВЫСТЫ ТӨӨГҮ ХОЛБАШТЫРГАН»

Декабрь 5-те АДР биле СССР-ниң аразына Найыр-ал, чаагай кожа-хелбээ чорук болгаш нады аялдажылга дугайында керээ Москвага ат салган хуулар бээр беш чыл болуп турар. Ол афган совет найырчалы харылдааларын чаа, улам бектик чадаме көдүргөн. Оларынч эе бажына удуз Ленин болгаш Афганистан-нын реформатору Аманулла-Хан турган. Афганистан-ның хамаарышлас чорукту чедип алганынч соонда эрткен он-чылдар дугу-зунда СССР бодунуң муру-нуу чүккө кожааныга бугу талалыг дузаалычын үргү-чү чедирп келген. Ийи чурт аразында харылдаалар үениң даа, делегей дайыны-ны даа, Афганистанды боду-нук иштинге политиктиг удуз эскерилгелерин даа шыгалдазын шыдажып эр-кен.

чурттуң чыраткылаңкак ил-лери үениң. Ол шилп алышкыны башкап док-тааткан документ болза 1978 чылдың декабрь 5-те ат салган СССР биле АДР-ниң аразына Найырал, ко-жа-хелбээ чорук болгаш ка-ды аялдажылга дугайында керээ болуп.

Чуртка ол үе тергин на-рып турган. Анык респу-блика автономиялыг, поли-тиктиг, национал, шажын бол-гаш культура айтырылга-ларын шириткээр-биле чө-рөгөшчир революцияны чаалап алышкынын боо-чепсектиг камгалаар үргү-чү таарышкан. Доку-менттеринч херчилеп тур-тары-биле алырга, кыжы-нышкына чүгө афган ре-волюция эвес, харын АДР-ниң бот догунаан чоруу та-варышкан турган. Ону каш кезекке чарарының айымы тургустунган, чуртту бичи-ни протектораттар кылгаш, оларын ол дөвөскөргө болгаш делегейинг лизы-бү-рү реалысмыг күнтерини, бир-ле дугайында америк империализмниң күзөл-со-руу күчүндө аялдажылга болуп турган.

ның соода СССР-ниң тек-никтиг дузаалычы-биле Пули-Хумриде демір-бетон ыскаларга, асфалт туткан, соңу чүккө Дюар-Куука газыг черлерин шинчилээр алдырыңч чаа үе-чадазы өгө-лөзү, Балх, Джудан, Герат база Кабул провинцияларын-да баштайгы машина-трак-тор станциялары тургустун-ган, Аму-Дарыяны кежилди көвүртүп туткан. Амы үе-де аялдажылга нады кылган 170 төлөвилелдерин өзүгаар чорудуп турар. Аялдажылга кирген объектилерден кирип турар, орулга АДР-ниң кү-рүне боджөдөинч чартык болуп турар.

Чер-сүт реформазы чайгы-лаш чок боттанып турар. Чогуна харын анаа удуз, тараанышкын помещиктен азы тус черинч нончылга-мында экономиктиг хамаа-рылажынын чачылчаны системалык чок болура-рынга удуз бодунуң кол согушкунуң контрреволю-ция утталдырган. Дашкы-на АКШ-тың болгаш эске-даа чамдык чурттарың чүл-бүрү «инструкторла-рынга» белеткеткен өлүрү-чүлдерин холдары-биле кем-ниң үлгүлөдигерин кылп турар. Кол нуруузу үжүк-бижик билбес тараачынар-нын национал база шажын талазы-биле чыдып калган чүлдерин аялдажылга хол-меден эгелээр, тараачынын күш-ажылыны түнелдерин дөртү-биле чок кылырныга база нурууден халас алган черинге аялдажылга тургана-рын өлүрүп чок кылырныга чедир бугу-ле чүлдерин олур аялдажылга турар.

Чурттуң хөжүдөдөинге төөгүлүг үе-чада 1978 чыл-дың апрель революциязы болган, ычанан анаа удуз иштин болгаш дашкы реак-циянын талазында өжөктөн кампааня доран эгелзөн болгаш Афганистан-ны Улусчу демократтыг партиязының (АУДП) ак-тивизиринч бирээни Гу-лам Ахадты мекөз чугаа-ламы ишкеш, Афганистан-га революстуг наартыл-галары боттандырылганы делегей реакциязы дөмөй-ле шалтыктар дээрн билдин-гир турган.

Мындай байдалда Аф-ганистаның АУДП баш-таан депшилежиг күштери чурттуң күш-ажыкчы чо-нуу өмүзөсүнден төөгүлүг шилп алышкыны кыл-ган: Совет Эвилели биле —

Анык республикага шал-тык кадар согула-биле, на-пастилетин делегей Афга-нистан-биле экономиктиг нады аялдажылганы шуут со-наткан. Совет Эвилели боду-нуң муруну кокалынга база катп дузаалаан. Бистин чурттарыныч аразында бараан солчулазы дүргө темпелер-биле хөжүп турар. Афган-совет экономиктиг нады аялдажылганын объектилер национал эконо-миканың быгыгарына, чурттуң дашкында эконо-микта талазы-биле хамаа-рылажылга болурунда ушту-нарнага, чоңуң калбак ке-сектериниң амырал дөмөй-лөк билидеринг дузаалы турар. Апрель революциязы

Афганистаның хей нези-ни бистин чурттарыныч тө-өгү холбаштырган деп санап турар. Советтер чурту-биле өндел дээр Афганистан-ның чүгө турганынч эвес, харын ам турарынын, моон-даа солгаар турарынын үе-деин магадыла-дыр деп, олар чугаалап турарлар.

В. ВОЛКОВА, СЭТА-ның корр. Кабул.

СЕНАТОРНУҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Суратлыг америк сенатор Ч. Метакестин чугаалажыш-кынын катп эгелээр деп эгелет чүлүлү «Балтимор» солуга парлан. Совет-аме-риг харылдааларын эжелек-чегереп алыр АКШ-тың чазандан сенатор негээр.

Каттишкан Штаттарын болгаш Совет Эвилелинч аразы-га таарымчалыг харылда-ларны катп тургузарынын аммыралдыг эргежөк чугула-бар болуп турар. Ындыг таа-рымчалыг харылдаалар АКШ-тың бодунуң национал эрге-ажыктарына дүүшкен турар ийик деп, ол айткан. АКШ-тың болгаш СССР-ниң аразы-га чогулмалыг харылдааларын катп тургузарынын болгаш бажылааларын эргежөк чугу-лажык сенатор онзаал медеттээр. Мында деп бидээр: «АКШ-тың болгаш Совет Эвилелинч аразы-нда харылдааларда дүш-күрүлүг чоруктуң улам-на күштөдип, чидегилеңи тур-тары-биле холбаштыр поли-тиктиг болгаш сарымалдыг аялдажылгалар боттарының сажыг дүвүрээшкенин чажыр-байн турар. Делегейде хей миллион кижилер совет-аме-риг харылдааларын чиде-легенин айылдымы билп турар. Харылдааларың айылдыг уламышкынын чылдадыр болгаш ук харыл-дааларын чогулмалыг орукке кишер ужурут бис.

Байдалың улам ыңай баксыраары болдурбазынын эргежөк чугулажын чүлүлүг автор онзаал айткан. Бо-таалы-биле ийи чурттарынч хамаары боо-чепсекти эндере бугурауу соксалдык чугу-ла базым болуп, адролук халаптык кыжанышкынын чылдагында илгини бээр дээрин Тайбын болгаш хо-с-талга дээр делегей херзөжө-неринин лигазынч Оттавада салбырынч даргазы Дебора Паулэл медеттээр.

КУБА. Гренада америк шери-лерин дөртү үлгүлөдигеринч таары-тырган халамы, Кубаның хамаатылары-ның ол чуртка аарткынч Хостала орту-луктуң бугу чоңуңчу ханы кыдыраш-кын болдурган. Бугуруч, эжелекчи чорукту болгаш күлүлөшкүнү күрүн политиказы болдурган АКШ-тың амы административияның агресси көдө-лишкенин Кубаның чоңу калкы-далыг хүнирине шыгымы буруу шаап турар.

Кариб бассейнинч районга байдал-дыг чидегилеңинг хары кылдыр Кубаның ажалыг чонпар револю-цияны идеялары болгаш интерна-ционалы хүлээлгезинг шычылыны бады-каан. Латин Америкада аң баштайгы социалист күрүлениң хамаатылары революцияны чаалап алышкынын камгалаарына бүрүн шийтирлиг.

Пренса — Латина — СЭТА-ның фотоу.

СУУР: ооң кижилери, культуразы

НАЙЫРАЛДАН
УЖУКТАЛГАН

Танды сыныпчы мырзайла эдөөнү суурун Сосновка дээр. Ол үш кезектен тургустунган. Үш муң хире чуртталкы. Дүргөн хемин эрини куду эрчи, чаа байындары Кызыл партизан дээр 4,5 километр шөйүлгөн кудумчу база бар. Суурун тургустунуң ателон чери ол. Аңаа «Кызыл партизан» колхоз тургустунган.

Орус тараачынарының чурттал турганы узун кудумчуга улай Дүргөннің болгаш Чагытайның көшкүн арттары сууракч амыдыралче шилчип кирип турган, олар колхоз организастаан. Эрги колхоз «Кызыл партизан» биле «Чагытай» деп чаа колхоз ыңчаар кожа тургустунган.

Тывага баштай-ла көжүп келген орус тараачынарың аңаа суурааңа, катталыла эвес. Ан-менгип, кат-тоорукту Танды сыныпчы калбак ээмин суурунчү чанында, ыңзы-бүрү хой бакыктыг Чагытай хол-даа ырак эвес. Танды эдөөн дугаар ол-ла кавыңчы бир онзагай чүвеин черинч хорзунуң чагайы. Тараа, ногаа эки үнер болган. Эп-найыралдык тыва улус база-ла ол кавыңдан ыраас болган. Орус суурунчү кудумчузунга айттыг араатар таныш орус тараңга бо-ла ужуракың кээр. Оларның хаан, дагазын сонугадып көргүзүр дээр, уруг-дарынын беэин эдериң экеңер турган.

Тымаңны экономикаыңың болгаш культуразың улам ылай сайырааны-биле хол-баштыр Дүргөнге Көдөз аял-агының дуржулга-станциязы көжүп келген. «Сосновское» дуржулга-бүдүрүлгө аял-агының — бот-орутта-чарыгалыг организаци ол аңаа хамаарык. Ол аял-агында 860 хире кижик бар. Олар — малчынар, механизаторлар, тудужук-лар.

Станция симменталь уксааның инектерин, краснокер уксааның нарын дүктүк хойларын, бодуң болгаш чартык бодуң дүктүк тыва

улустарың найыралың күжүн, оң салгаларга салдарың, өөредилгин көргүзүп турар. Ада-чурттуң Улуг дайының чорутканы, тараачыны эл келбейн барганың агарын болгаш чамдыктарың чуртталкы-даа оң көрүп болур. Тыва эки турачылары база көргүскөн. Ында чүгле суурунчү төөгүзүңе эвес, харын Танды районун болгаш бүгү Тываңың төөгүзүңе ха-таарышкан материалдар чыгынган. Ол школа боду беэин бүдүн төөгүзү. 1914 чылда аңаа көжүп кээп суурунчү орус тараачынары уруг-ларын өөргөзгөн дээр ийи класстыг бичин школын тууап тургускан. Чон көжүп кээп-ле турган, ыңчанган

КУЛЬТУРА ОДААНДА

Суурда улут болгаш чар-башкынарың бирээни Культура бажыны. Суурунчү культура амыдыралың тө-үү ол. Хураалдар, кичиртер, кинолар аңаа болур. Ол улут бажында 364 олуттук кино залы бар. Үш чыл иштинде оң сандаларың кым-даа чаңгыс-даа шыйып үрөзгөн.

Тус-тус өрөөлдөңнүң каас-талга-шимелдөө эки. Техниктиг аппаратураны, хо-жум херекселдерин, концерттерге херектелер костюмдерин Дуржулга-станциязы са-дып берген. Культура бажы-ның директору Николай Михайлович Усков чүгле организастык эвес, бүгү чүвени боду кылып билер, уран-ше-вер, кезээ кижилеринчү бирээни.

Культура бажыныңда «Нива» агиткультбрига-да аял-агында турар. Ында 13 кижик кол оек болган. Агит-культбригадың аял-агында Нина Ускова, Людмила Южа, Анатолий Винников, Нико-лай Усков, Леонид Чимит-Доржу, Татьяна Шава, Ни-на Молчанова олар эң идеп-кейлиг. Ыры бөлүмүн На-дежда Воронинская идея-йи удурутуп турар. Агит-культбригада бодуңчу шу-гуму-биле суурунчү чурттал-чаларыңа концерттерден аңгыда, малчынарга 32 лекцияны номчаан.

Бо чылын Культура ба-жыныңа өскө черлерден 5 улут концерт келген. Мос-квандан келген лекторлар лекцияларыңа база номчаан.

— Бо үш чылдың иштин-де тыла шын чаңгыс-даа ка-лап келбей. Бисте тыва чуртталчалар хой-деп, ды-ректор сос аразында хома-дап калган.

Суурунчү библиотеканы бо-за ол-ла улут бажында. Ном-чукчулар аңаа кээп турарын

САЛГАКЧЫЛАР

Ордумак школада 495 өөр-өнүнчү өөрөнүп турар. Оларның таптыг-ла кезин тыялар, арктиканы орус уругтар. Школяры башкы-лар коллектин база интер-националдык. Дыка хой бап-чылар бо школага 15—33 чыл чедир аял-агында келген.

Оларның аразында Валенти-на Васильевна Иванова 1952 чылдан бээр ол школада төөгү башылап турар, суу-рунчү хой-инти аял-агында идеякелди-биле кирип чо-руу. Оң удурутталык-биле школа музейин организаста-ан. Ол бичин музейде

Тайылбыр

КЫЗЫРАРЫ КӨРДҮНГЕН

ИЖЕР СУКСУННАРЫН СТРУКТУРАЗЫНДА БОЛ-ГАШ ООҢ АССОРТИМЕНТИЗИНДЕ ӨСКЕРИЛГЕЛЕР ДУГАЙЫНДА.

Арагалазын болгаш алкоголизм-биле демисежир-ниң аргаларың талазы-биле авторлар бижип, бот-тарың хой санын саналарын ында кирип турар-лар. Оларның дыка хой айтырыгы мыңчаар доту-биле тургузуп турар:

«Эзиртир суксунарны бодурун хорую!» А чам-дыктары эзиртир суксунарны бодурун эзиртир-де-бе? — деп база айтырылган. Ун айтырыг ССР-нің Аш-чем үлетпүрүнүн министриниң оракаччы А. Бе-личенко мыңчаар тайылбырлаан.

Водка кылдыларың бү-дүрүшкүнү кудулап турар-де?

Соолгү чылдарда водка болгаш водкалыг кылдылар-ны бодурун үргүлчү кы-зырып келген. 1980 чылга дөңсөөгө, водкалар боду-рун 1983 чылда дыка кы-зыры көрдүңгөн.

Оон аңгыда эзиртир сук-сунар эвези градустуң чаа суксунар-биле солдугуң-турар. 40 ажыг хевиринч эвези градустуң суксунар-ны бодурунчү технология-ны шингээдиң алдыңаң. Үлетпүр черлерин бо чылын тоңиктиг джип хевиринч 12—15 градустуң көткөйлө-дүн. ССР-нің Аш-чем үлетпүрүнүн министрство-нуң боттаңдырлар турар хемчеглеринч бирээни бо-ла, арага аймаан кудур сава-ларынч хемчезинч кызыра-ны болур. 0,25 л шилдерге савапал үндүрер кылдылар ийи катал көвүдээр.

Пиво болгаш эзиртпес суксунарның хемчези кө-вүдээр бе? Арага ижеринч культуразың бедидер тала-зы-биле калдыг хемчегер кылдыны турарың?

Водка болгаш өскө-даа дикер-водкалыг кылдылар-ны бодурушкүнү кызыра-ны-биле черелештир ССР-нің Аш-чем үлетпү-рүнүн министрствоуң боду-рулгелери кызыл-арага, пиво, эзиртпес суксунарны болгаш минералдыг сулар бодурушкүнүң доктаамал

СОНУУРГАКТАРГА

АЛДЫН ТУУЙБУ

Н. Бобровтун коллектив-тиг бригаданы аңаа бодуңчу аял-агың эртенденке уламчы-лаан турган. Олар Васильев ортуктук 13 дугаар кудум-чуңда бир чуртталга бажы-ныча аял-агында тура, оң ийи кавыңда суурунчү ка-зыл доосканнар. А дүшү соонда, бир шак эзиртпес крапан туубурун салып бе-рип турган. П. Крюкова бир туубу-ту, тип алтыр. Аңаа эвес, а алдын туубу!

Олар «туубуңу» холдор-на тудуп көрүлөп, чүү хире аарым тодардырын орадаш-кан. Хемчези адыштан бичи-үлгө, дөңсүң үш туубу-ту хире. Оон хаямталачак кырым-илак эки ашпаңтарга: «Эла, 869» болгаш «сер, 125» деп демдикте кирип кааннар. По-лиа Иванова дораан мили-цияже телефонлаан.

Милицияны 16-сы салбы-рыңа «туубуңу» кедиргес, чүдөм соонда көргө, балалык калган өскө-даа демдиктер го-доруң, мунуңа: «В.А. 1917» деп демдик болгаш шутке-ликтер бүгү кидилеринч дес-кандың иш бар болган. Ма-галинниң аңаа демдиктерге оку киддиргес — 3,470 грамм, а өөлүдөң барып социализм-ниң күчү ооралган санжыдаар чорик-биле демисел эргеле-лиң эртем-техниктиг кидил-гиче алпаргас киддиргес, оон эңге шик дөңсүң — 3,474 грамм болган. Шуткумал ал-дынның түзүн 133 миллиметр, калбаа — 83 кымын — 21 миллиметр.

Е. ГОЛЫБЕВ.

Ленинград.

КРОКОДИЛ

«Паркомонко» телпозител-турмуш Л. Хохлов Эки-дорда Пүрт-Болшар портка черлик амытанар сайдыжы-ның савазынч иштиге

крокодил ордун холап ал-ган. Оозу дораан-на джипи ырайып, далайжыңың эргези ызырылган.

Дыштыг амытаның экила-жың кезжундери Гоша деп шолалал алган, удаада ол командаңны бүгү кезжун-дериң мыак өңүңү аларган, дыштыг дөңсүк кыркыңе үгүш, олжаны чыткылар.

Амгы үеде крокодил Одес-саның зоопаркында докта-мал турар. Л. Хохлов реис-терден келгеш өңүңүңе бо-ла чедер бээр.

Е. ЗАБОРЦЕВ.

СТАРТТА КАРНАВИЧЮСТАР

«Чадаг чарышка профес-сор Карнавичюстун кубугу дээр чачыл болган мар-гылда Вильнюс хоорайның девискезиринге май 25-те бо-луп эртер. Ол маргылдаа боттарыңарың күжүңерин шенер көөрүңе шуптулар-ны чалап тур бис. Чарыш-тың киржикчилер назы-хар болгаш бетлекчилер на-зы-хар болгаш оң дөңсүк кы-зыкчылар, 62 харын орус на-зымы улуустарың бөлүңгө ол ийи катал тилекчи бол-ган.

Сурагыл плавист болгаш педагог, консерваторияны 1949 чылдан бээр ректору профессор Юргис Карнави-чюс-биле чоок таныжып алырын күзөй берген мен.

«Спортка үеин кайың-тып ал турар сен?» — деп, мөңдөн айтыра бөрлөргө эвези эвес удаа таварыш-тым. — Оларга харым: «Спорт шак-үеин кампап алырыңа ажыктың. Ону мыңчаар тайылбырлап бо-лур, кымы спортка идеякел-ди киркир, неделя дугу-рунда күш-культурага шак-тарын бодур, ол бодуңчу аял-агыңа база шалпыкын, даалгаларың дүргөн, омак-сергек күжүңдөр, могай шы-лаг чок, амылгыр. Ону бо-дунчу дуржулгамдан би-

тирерин доктааткан. Баш-тайгы маргылдааа улуг да-ла, анык-даа назымылар киришкен. Олар-биле кады Литваның эң шырак спортчулары база маңапан. Кубок дээр чарыштың баш-тайгы-даа, дараалыгы-даа маргылдааларыңа анык шаанда республиканың каш дакпыр чемпион чораян мен. Башкы профессор ки-ришкен, 62 харын орус на-зымы улуустарың бөлүңгө ол ийи катал тилекчи бол-ган.

«Спортка үеин кайың-тып ал турар сен?» — деп, мөңдөн айтыра бөрлөргө эвези эвес удаа таварыш-тым. — Оларга харым: «Спорт шак-үеин кампап алырыңа ажыктың. Ону мыңчаар тайылбырлап бо-лур, кымы спортка идеякел-ди киркир, неделя дугу-рунда күш-культурага шак-тарын бодур, ол бодуңчу аял-агыңа база шалпыкын, даалгаларың дүргөн, омак-сергек күжүңдөр, могай шы-лаг чок, амылгыр. Ону бо-дунчу дуржулгамдан би-

лир мен. Чамдыктарың са-нал турары бола, назымы улугды бергенерге спортка кириши даражыктыг, бодун албадатыңар. Чок, мыңгыр эвес бодуруң ийи, аңаа кир-иңге кийи омак-сергек бо-лур, артында аары-аржык-на таварышпас. Тилээр, ректорат тургузур дээр спортка киркир чораян мен» — деп ол чутаалаан.

Юргис Карнавичюс эл-ди чылдарында-ла спортка киришкел эгелзэн. Чайын ча-даг-терге мунар, кыкын конькилар, хаактар чор-раан. Назымы улугды бер-ген, теннис ойнаар аларган. 50 харыл тургаш. Литва-ның найыскалының назы-мы улугды берген теннис-челерин шилдик команда-ның капитаны турган, Каунас биле Вильнюс аразы-ның чаңыл болган мар-гылдааларыңа кирип чо-раан.

Ол маргылдааларың са-ктың, профессор мыңча деп чутаалаан.

— Хүн бүрү кылар аял-агыңа даштаптын алы-рыңа теннис доздап тур-ган. Швергин кылдыр кет-тинип алган, теннис шөлүң-ге кээп турдувус. Оюңга тилээр, аштыр-даа бол-гай. Ам 71 харыл мен, кыкын доктаамал хаактар чаңылдыг мен. Соолгү он

чыдарда маңаарыңа хан-дыктың бердим. Эрткен чылдың чанында 62 хар-дан ору назымы бөлүккө, Эстонияга хоочунарың бү-гү-үзүл чарыкы эртин турган, ийи чериң ээле-дим.

— Чадаг маңаарга ажы-чүл? — деп, профессордан айтырган мен.

— Спорт кидилкил бы-жылдарыңа салдарың — деп, Юргис Карнавичюс ха-рынадымың. Үйү эми иш-пестедим. Чылдар эртин тур, башта көк дүк немежип тур, ыңчалда-даа чинк адак чорум хевээр артан. Не-делда үш, дөңсүк катал чадаг маңаар чаңым хевээр ар-тан.

Профессор Карнавичюс-тун оту Юргис ам 26 хар-лыг. Ол база плавист, Лит-ва ССР-нің күрүме кон-серваторияның кидилки-тириктиң. Ол спортка чүт-күлдү, ССР-нің спорт мастеринге кандидат.

— Бистин өг-бүлөүстүн бүгү кезжундери спортка мыак. Шуптувус хаакта-рыңа, чадаг маңаарыңа сонугадыг бис — деп, хоо-чун спортчу Юргис Карна-вичюс чутаалап турар.

А. РАГАЙШИС.

ПМА.

Тээли ортуман школының башкылары өөрөнчилерге быгыг билигин бээр дээр хой амылдарың чорудуп, боттары өөр-өнүп, эртермен аял-агы биле методиктиг кат-тымышкынарга тустус томалар илеткелерин кылып, башкыларың ки-чээлдеринге сайгаргаларың харылза-лыг кылдыр чорудуп турарлар.

Хөөчүн башкылар анык башкыларга

арга-дуржулганың дамчыдып, дагдым-чылар болуп турар. Эге класс башкысы Реза Салчакоева Оңгай-оол 27 чыл баш-кылаан. Ол школың болгаш хой-инти-ниң амылгыңа идеякелди кирип келген.

ЧУРУКТА: школың бөлүк башкыла-ры.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ ФОТОЗУ.

Күш-культура болгаш спорт

ОРУК ХААКЧЫНЫ МАНАП ЧЫДАР

СЭКП Төп Комитетинин, ССР-нің Министрлер Чо-вуралының «Күш-культу-ра» болгаш спорттук мас-са-ламын улам ыңай көдүрү-дүрүлгө доктамын болгаш СЭКП обкомунун V плену-мун шийтирерин амыл-ага боттаңдырары-биле спорт организацилары чамдык аял-агыңа чорудуп келген.

1983-84 чылдарың кышкы спорт сезону сүлүн болу-шунуңа бөлүк дөңсөйтүр. Югославияны Сараево хоорайында спорттук кышкы хереклеринге Олимпиа оюн-дары эртер. Аңаа белеткел бистин чуртувустуң кайы-даа бу-дун-арында чоруп турар.

Бистин республиканың спортчулары, күш-культура-лары Совет Эвезилгени Ты-ва-ның эки тура-биле каттыш-канын юбилейиң чыгында кышкы спорт сезону «Олим-пийге чыл чүдө олимпиа-даның эвез» деп кийгизил-ген ала-биле эртерирер. Ол та-зы-биле «Профсоюз» ВЛКСМ обкомун болгаш рес-публиканың спорт комитети кышкы хевирлерге республика спартакиадазы эртеририн шийтирерин.

Ук спорттаааа күш-культура коллективтерин-ге, районларга, хоорайларга спорттук беш хевирлеринге эртер. Ында хаак, мыңгыр хоккей, коньки, биатлон бол-ган ГТО-нун кышкы хевирле-рин кирген. Оон түңгөл оюн-дары юбилейиң чылаа Ак-Довурак болган Кызыл хоорайларга эртер. Ыңчанган чер-черде аял-агы, партия, профсоюз, комсомол болгаш спорт организацилары кыш-кы спартакиадамы организасты эртертер талдаа белет-кел аял-агыңа баш улур чо-

рудары чугула. Хоккей ой-наар ажык шөлүң, хаак оруктары болгаш баазаларың чонунчү даштаңыңа таа-рымчалыг кылдыр тургузур, спорт херекселерин хөлө-лөзү пунктуларың аял-агы аякчилер, спорт-массалыг ийи хевирин басыралып турар. Оларга технология-нычел экспедиция, № 4 профсоюзунуң база «Дина-мо» спорт ийишкеси хамаар-жыр. Ылайык Кызылдан ийи аял-агыңың ында аял-агыңа чамдык аял-агыңың даштыкы байдалы багай, каш чыл септетилмей кел-ген. Аңаа хамаарыштыр ол организациларың удурутчу-лары дарыг хемчег алыр үе келген.

Чонунчү даштаңыңа улам экижер, спорт-масса-лыг аял-агыңа денчелин белдир соруда-биле «Тай-га» стадионыңа чаа, дөңсөм хаак баазымы туткаш, олче электри шугум чедирери ды-ка-ла күзүңгөн.

Бисте дүдүлгө турар ай-тырларың бирээни хоорай-да шайбалыг хоккей ойнаар чаңгыс-даа шөл чогу болуп турар. Ону шийтирээрине бажыңар эргелелери база сагыш салыр турга-даа, амга чедир оларың талазыңдан дуза чок.

Совет Тываңың 40 чылданга тураскааткан кышкы спар-такиада идеякелди кирип-лиңер.

Баазаларың багай эвес септеп алган. Бажыңарың ийишкы-даштыкы хааларың рейкалар-биле чараштыр, шып-каш, дозулап, чутайлаан.

Ыңчалда-даа чамдык кол-лективтер ийи аял-агыңа шуп-ту чорутпай, баазыңа ийи хевирин басыралып турар. Оларга технология-нычел экспедиция, № 4 профсоюзунуң база «Дина-мо» спорт ийишкеси хамаар-жыр. Ылайык Кызылдан ийи аял-агыңың ында аял-агыңа чамдык аял-агыңың даштыкы байдалы багай, каш чыл септетилмей кел-ген. Аңаа хамаарыштыр ол организациларың удурутчу-лары дарыг хемчег алыр үе келген.

Чонунчү даштаңыңа улам экижер, спорт-масса-лыг аял-агыңа денчелин белдир соруда-биле «Тай-га» стадионыңа чаа, дөңсөм хаак баазымы туткаш, олче электри шугум чедирери ды-ка-ла күзүңгөн.

Бисте дүдүлгө турар ай-тырларың бирээни хоорай-да шайбалыг хоккей ойнаар чаңгыс-даа шөл чогу болуп турар. Ону шийтирээрине бажыңар эргелелери база сагыш салыр турга-даа, амга чедир оларың талазыңдан дуза чок.

Совет Тываңың 40 чылданга тураскааткан кышкы спар-такиада идеякелди кирип-лиңер.

А. САНДАН.

Тыва АССР-нің Министр-лер Чогуулуның чанында күш-культура болгаш спорт комитетинин даргасынч оракаччы.

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Уе». 8.40 — Эр-тени гимнастика. 8.55 — Магадан областың уран чүл коллективтеринч кон-церти. 9.20 — Документал-дыг телефильм. 9.50 — «Дөрт өңүңктеринч амыды-ралы болгаш ужураалары». Уругларга фильминч 1-ти болгаш 2-ги сериялары. 10.55 — «Билдингир-даа болса, элдегит». 11.55 — Телемөдөлөр. 12.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Теле-мөдөлөр. 14.35 — Доку-менталдыг фильминч. 15.30 — «Горизонт». 16.30 — «Афган репортаж». Кино-очерк. 16.50 — Авалар шко-лазы. 17.20 — Капиталист-тиг чурттарың амыдыралы-ның амыдыралың дуга-йында «Үймээңилер» бол-гаш фаранон» деп доку-менталдыг фильминч баш-тайгы үндүрүлгөн. 18.10 — «Федор Тютчев». Төрттүн-теңден бээр 180 чыл бол-ганда тураскааткан өр-төм-неңперелдиң фильм. 18.30 — Воронеж хоорай-ның «Конгулурук» деп уруглар хорунуң концерти. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Күш-ажылы дээр алдар. Шынар демдээн ты-мыскан бараанарың бүдү-рерин көвүдөткөн «Юни-он» даарылыга фабрика-нызың дуржулганың дуга-йында. 19.30 — «Өлүмнүң архивин» деп беш сериялыг уран-чечен фильминч 1-ги сериясы. (ГДР). 21.00 — «Уе». 21.35 — С. Залыги-ның чогалдык аял-агыңың арынары. 22.35 — Эртем-неңперелдиң фильм. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.50 — Интервиденияның кубугу дээр уран-чечен гим-настикага маргылдаалар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртени гимнасти-ка. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35 — Төүгү, 8-и класс. АКШ-ка хама-ты дайымы. 10.05 — Эртем-неңперелдиң фильм. 10.35 — В. В. Маяковский шүлүкчү болгаш шүлүк чогаалыңың дуга-йында. 10-гу класс. 12.10 — Бойдус эртеми. 4-ку класс. Бойдуста сут. 12.30 — Башкыга музыка кичээли. 5-и класс. Бирги чамдыкылда. 13.30 — Сөөк-ленинч библиотеканың «Марксизмнүң үш үйдөүшери болгаш үш түдүш нөкстери». 13.00 — ПТУ-га чүү чүгөңе, канчаар өөредип турарың. Ленинград обла-сты болгаш хеп даараар мастерлеринч база аңаа азырачкыларын канчаар белеткеп турарың дуга-йында дамыдылган. 13.30 — Ромен Роллан. Сактышкың нарынчан. 14.20 — Телемө-дөлөр. 14.25 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемө-дөлөр.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Алкоголизм дуга-йында документалдыг фильминч программазы. 19.00 — «Азияның төү». 19.30 — Телефильм. 19.45 — Телемөдөлөр. 19.55 — Чапсарлар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уду-нар чаштар». 20.15 — «Де-лгей панорама». 21.00 — «Уе». 21.35 — 23.10 — «Бо-согалар чанынга». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРВАНИ.

УКИНОВ

ДЕКАБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Витя Гауша-ков — друг ашкы» 9.30, «Пела-гия победил» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Паруса моего детства» 9.30, 15.00, «Кавка-ская пленница» 11.10, «Экпа-дия для Сингапура» 12.50, 16.10, 18.00 (узаткан), 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ледяная лунка» 11.00, «Кукарача» 12.40, 14.30, 16.20, 18.20, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Сквозь огонь» 10.00, «Угрожение строителю-го» 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 (узаткан) шактарда.